

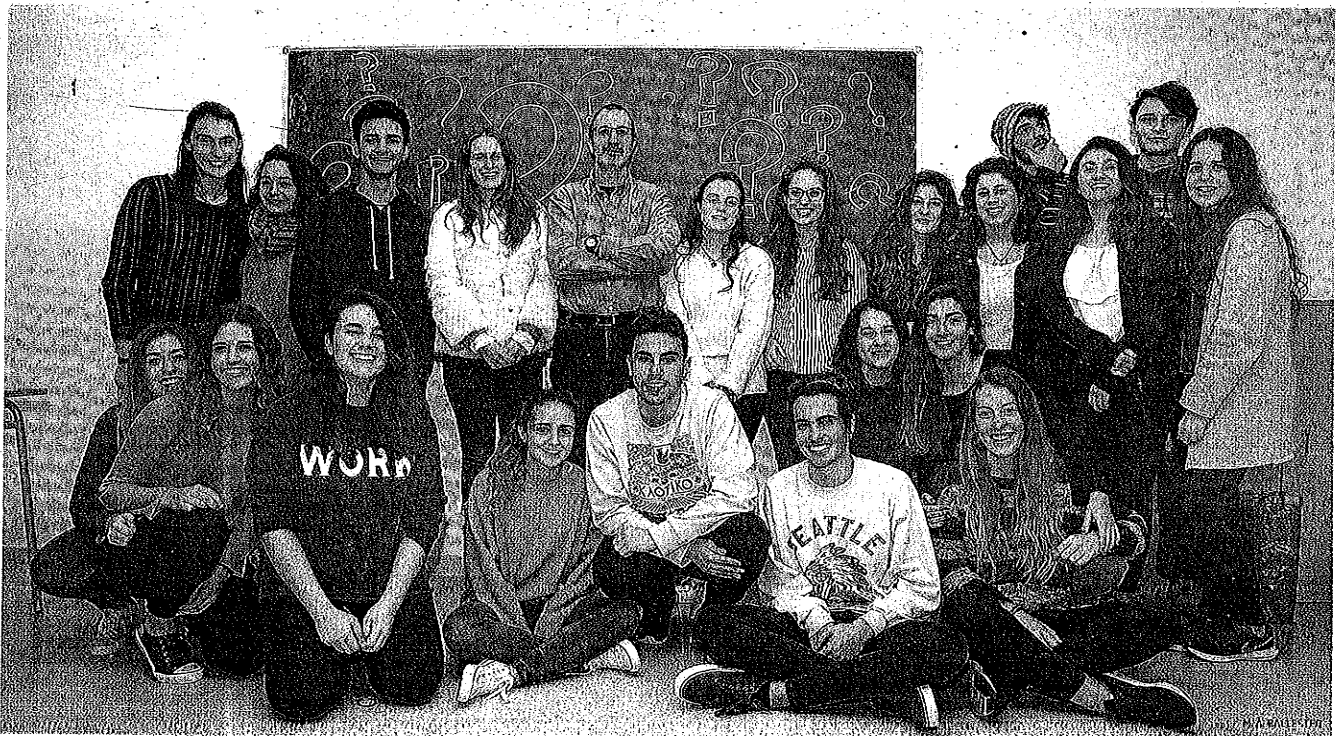

PENSA MENT
MIQUEL ÀNGEL BALLESTER

Joan Carles Alzamora

PROFESSOR DE FILOSOFIA

“L’escola té molta part de culpa en l’abandonament de la curiositat natural”

Joan Carles Alzamora (Artà, 1965) és professor del Màster de Formació del Professorat de la Universitat de les Illes Balears i professor de Filosofia a Secundària. Actualment imparteix docència a l'Institut Madina Mayurqa de Palma. Alzamora ha estat un dels principals impulsors a les Balears del projecte de 'Filosofia per a infants', impartint cursos a altres professors i aplicant ell mateix la metodologia d'aquest programa a les aules. Amb Alzamora parlem de didàctica de la filosofia i, més concretament, de Filosofia 3-18, l'adaptació a l'àmbit català de la proposta pedagògica 'Philosophy for Children' elaborada per Matthew Lipman.

En quin moment es pren consciència que la filosofia és una disciplina que està a l'abast d'infants i joves?
Tard, sorprenentment molt tard. No és fins a finals del segle XX que es comença a pensar que els infants

també són capaços de produir diàlegs filosòfics, encara que sigui de manera diferent de com ho fa la filosofia acadèmica. Ni tan sols els il·lustrats s'atreïren a educar els infants en temes filosòfics.

Hem d'entendre de les vostres paraules que la filosofia, com el pensar, no té cap limitació d'edat?
Sí, així és. Ja ho deia Epicur a la seva *Lletra a Meneceu*: la filosofia no té edat, tant els joves com els vells havien de filosofar. Malauradament, aquesta idea va caure en l'oblit i es va deixar de banda l'educació filosòfica dels joves, principalment perquè es considerava que no tenien les habilitats mentals necessàries per abordar temes tan complicats i difícils, perquè es tenia el convenciment que el vocabulari i els temes tractats requerien de gent adulta i preparada. Tots els qui som pares sabem que en el moment que els infants ja tenen paraules i són capaços d'assenyalar i anomenar ja hi ha alguna cosa en la seva ment que es pot treballar i desenvolupar.

“L'element clau de la metodologia que incorpora Lipman és el diàleg”

“La filosofia és l'única disciplina que s'ha ocupat de pensar sobre com pensam”

No creis que l'escola desaprofita la curiositat natural que mou els infants a fer-se preguntes filosòfiques sobre els perquè de les coses?

Aquesta curiositat natural o admiració pel món, que Aristòtil deia que estava en l'origen de la filosofia, es perd cap als 10-12 anys. Els infants, quan arriben a l'institut, ja s'han acostumat a donar més importància a les respostes que a les preguntes, han perdut totalment l'habilitat natural per fer-se preguntes, i no saben explicar-ne ben bé el perquè. Jo pens que l'escola té molta part de culpa en l'abandonament de la curiositat natural, però també crec que la filosofia pot contribuir a recuperar-la.

Una figura clau en la introducció de l'ensenyament de la filosofia en etapes escolars primerenques és el filòsof Matthew Lipman, fundador del projecte 'Filosofia per a infants'. Ens podrieu descriure la seva proposta pedagògica?
Mathew Lipman n'és, sens dubte,

la figura més rellevant per haver dedicat tota la seva vida a crear tot un sistema pedagògic per ensenyar filosofia a infants, però no és l'únic autor que ha fet propostes pedagògiques en aquesta direcció. També hi ha hagut altres aportacions a tenir en compte com la de Gareth Matthews, autor de *La filosofia i el nen*. Lipman va descobrir, impartint les seves classes de lògica a la Universitat, que els seus alumnes tenien mancances argumentatives molt importants, que ell atribuïa a etapes escolars anteriors. Amb aquesta hipòtesi va començar a investigar i desenvolupar un material al que va provar i experimentar amb l'ajut de mestres i alumnes fins a arribar a construir una proposta pedagògica pròpia que s'ha estès per tot el món. L'element clau de la metodologia que incorpora el projecte de Lipman és el diàleg. Un diàleg que és principalment oral, però també escrit. A través del diàleg els infants aprenen a desenvolupar quatre habilitats bàsiques, que són escoltar, parlar,

legir i escriure. La combinació de les quatre habilitats fa que el pensament es desenvolupi.

S'ha d'ensenyar filosofia als infants perquè així aprenen a pensar i expressar-se críticament? En el món educatiu no només ensenyen a pensar els professors de filosofia, també ho fan els professors de matemàtiques o d'història. La diferència es troba en el fet que segurament n'ensenyen d'una manera diferent de com ho fa un professor de filosofia. La filosofia és l'única disciplina que també s'ha ocupat de pensar sobre com pensam. El projecte de filosofia per a infants no només vol ensenyar els nins a pensar, sinó que —com diu Lipman— també té com a objectiu ensenyar-los a pensar per si mateixos perquè siguin capaços no només de fer càlculs o repetir fórmules i lliçons apreses, sinó d'inventar, ser crítics i creatius, aprendre a descobrir i anar més enllà de si mateixos.

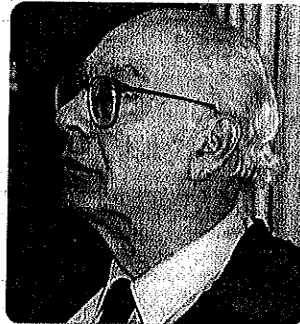
Quines condicions s'han de donar per pensar filosòficament i convertir l'aula en una comunitat de recerca i de discussió?

Lipman defensava que una aula havia de convertir-se en una comunitat de recerca, amb això volia dir que s'havia de constituir un equip compromès amb una recerca compartida. Assolir aquesta fita no és gens fàcil i requereix que es donin tot una sèrie de condicions facilitadores. És convenient, per exemple, fer feina amb grups reduïts. Un grup de 30 alumnes és massa nombros, ja que gairebé no hi ha temps perquè s'expressi tothom. Hi ha d'haver un espai que rompi amb el model tradicional d'aula. La disposició en files no contribueix a entendre que s'ha de fer un treball en equip, en comunitat. Per això, organitzem l'aula en forma de cercle, de U, de tal manera que els alumnes es vegin les cares i puguin parlar directament entre si i abandonar la idea que s'han de dirigir sempre al professor. També s'ha de crear un clima adequat. A vegades vols, però no ho pots fer, o bé perquè és la darrera hora de classe o bé perquè hi ha una excursió prevista. En el món escolar tenim uns horaris massa rígids. Necessitam disposar d'un temps prudencial. Els debats no són cosa d'un dia, s'han de desenvolupar amb tranquil·litat i continuïtat. Un mestre ha de saber que com més condicions favorables es donin més fàcil serà que es produeixi aquesta comunitat de recerca, tot i que aquestes condicions per si mateixes no són suficient garantia d'èxit, perquè també fa falta que l'alumnat hi col·labori i que el docent tingui la formació necessària per gestionar adequadament tot el que succeeix a l'aula.

El punt de partida del projecte 'Filosofia per a infants' és ensenyar a pensar reflexivament als estudiants a través de novel·les i històries que escriu el mateix Lipman.

'Filosofia per a infants', un projecte per aprendre a pensar

'Filosofia per a infants' ('Philosophy for Children') és un projecte educatiu creat pel filòsof nord-americà Matthew Lipman (1923-2010) amb la finalitat d'ensenyar als infants a pensar i raonar críticament. Lipman es va inspirar en la teoria del llenguatge de Vigotsky (1896-1934) i en la filosofia i pedagogia pragmatista de John Dewey (1859-1952). Lipman pensava que l'ensenyament de la filosofia havia de transformar-se per esdevenir útil i interessant als alumnes. Per això, el professor havia de deixar d'ensenyar història de la filosofia i centrar la seva atenció en les experiències vitals dels alumnes, a la vegada que els alumnes havien d'aprendre a conceptualitzar aquestes experiències a través del diàleg amb els companys. D'aquesta manera, alumnes i professors es constituïen en una comunitat de recerca. Lipman va anar experimentant a les aules aquestes idees i desenvolupant, juntament amb la filòsofa Ann Margaret Sharp (1942-2010) i altres col·laboradors, un currículum filosòfic propi. El currículum de Lipman està format per un conjunt de set novel·les i manuals del professor. Les novel·les escrites per Lipman estan protagonitzades per infants i joves, i van introduint els alumnes en diversos temes filosòfics relacionats amb la lògica, l'ètica, l'estètica i les ciències socials, i amb el coneixement d'un mateix i de l'entorn, l'amistat, el llenguatge i la creativitat. Els plantejaments peda-

gògics de Lipman es troben resumits en el llibre *Filosofia a l'escola* (Eumo, 1991). Actualment, 'Filosofia per a infants' és un projecte d'abast internacional. En l'àmbit filosòfic català, el Grup IREF (Grup d'Innovació i Recerca per a l'Ensenyament de la Filosofia) ha adaptat el projecte de Lipman com a 'Filosofia 3-18'. El nom 'Filosofia 3-18' fa referència a les edats dels alumnes a què va dirigit (dels 3 als 18 anys). El Grup IREF ha traduït i aprofitat alguns dels llibres i manuals escrits per Lipman i n'ha creat altres de nous, i des del 2006 imparteix un màster a distància sobre 'Filosofia 3-18' a través de la Universitat de Girona. Aquest projecte també té presència a les Balears, a través d'un seminari permanent de mestres i professors.

Quins avantatges tenen aquestes novel·les filosòfiques en relació als manuals filosòfics i textos clàssics o d'altres novel·les filosòfiques com *El món de Sofia* de Jostein Gaarder?

Lipman va escriure uns relats o novel·les amb personatges, com podien ser els diàlegs socràtics. Aquestes novel·les sempre són el punt de partida per generar una reflexió. Després de llegir un episodi o un capítol, no demanem als nostres alumnes que facin un resum ni que diguin quina és la idea principal, ni tampoc que és el més important que s'ha dit, sinó que en destacarien, què els ha cridat l'atenció, què els ha sorprès més. Sempre feim preguntes perquè siguin els alumnes els qui aportin les idees, a partir de les quals organitzarem la discussió filosòfica. Hi ha hagut altres intents de crear materials per ensenyar filosofia seguint el sistema de Lipman, però la veritat és que no tenen la mateixa qualitat, no solen deixar tant de marge a la capacitat de sorpresa i d'imaginació dels alumnes, ni tampoc els deixen pensar de manera autònoma. *El món de Sofia*, la novel·la de Gaarder que heu citat, també és molt útil; de fet,

"Lipman defensava que una aula havia de ser una comunitat de recerca"

"Hi ha d'haver un espai que rompi amb el model tradicional d'aula"

jo l'he utilitzada sovint a l'aula, a les classes de Batxillerat, però té l'inconvenient que no està pensada per ser discutida a l'aula. Els materials de Lipman, en canvi, tenen l'avantatge que estan molt més adaptats als nivells als quals van dirigits.

Com s'impartiria una classe de filosofia seguint la metodologia i els materials de Lipman?

Primer feim una lectura compartida en veu alta d'un dels contes. Cada alumne en llegeix un bocí. Si són petits, el mestre en fa la lectura. Després, apuntam a la pissarra tot allò que diuen els alumnes, si és possible, talment ho diuen, juntament amb el seu nom, de manera que tinguem una agenda que serveixi com a índex dels temes que hauríem d'anar abordant. Entre tots ordenam els temes. Una vegada elegit el primer tema, començaríem la discussió. Normalment, demanem a qui ha aportat alguna idea que l'expliqui. Prenem els seus arguments per demanar als altres infants per què creuen que ha dit això, què en pensen i si hi estan o no d'acord. D'aquesta manera, facilitem la discussió, evitam que es perdin en divagacions i procuram

que sempre justifiquin els seus arguments, donin exemples, analitzin bé i defineixin els exemples que utilitzen. Cada dia, els alumnes escriuen un diari de classe, en el qual reflecteixen, com si fos una acta, el que s'ha dit, i també les seves opinions. Aquest diari és especialment útil per a aquells alumnes que no tenen tanta facilitat per parlar en públic. Finalment llegim els diaris a classe i donem peu a noves discussions, i així anam construint la comunitat de recerca de la qual havíem parlat abans.

Estau d'acord que l'ensenyament avui en dia no es pot reduir als llibres i textos, que els alumnes reclamen més continguts audiovisuals? Sense l'experiència audiovisual que aporta el món del cinema, no creus que és molt més difícil ensenyar filosofia a les aules?

Jo en som molt partidari, d'utilitzar el llenguatge audiovisual, perquè és un llenguatge molt proper als alumnes. Els alumnes viuen dins un món audiovisual, els agrada i motiva, i els ajuda a fer-se preguntes. Des de sempre havia utilitzat el cinema a l'aula, i amb el temps, he arribat a fer un material propi per pensar filosòficament amb el cinema. Partint d'una escena d'una pel·lícula, es pot començar una discussió filosòfica. El cinema ajuda a parlar de drets humans, de què és la realitat o la veritat, i permet discutir sobre qualsevol altre tema filosòfic. És important que el mestre sàpiga escoltar allò que diuen els alumnes i, a partir del que diuen, deixar que siguin ells els qui condueixin la seva recerca. Hem de deixar que els alumnes parlin, triïn i segueixin el seu camí, perquè si volem conduir-los cap a un objectiu predeterminat, podem aconseguir fer filosofia, però difícilment els estarem ensenyant a pensar.

Seria una bona notícia per a la filosofia i el món de l'educació la derogació de la LOMQE?

Sens cap dubte. La LOMQE és, en general, una llei molt mal enfocada, perversa, i hauríem de substituir-la per una de millor. Les lleis anteriors no eren perfectes, però no tenien tantes imperfeccions com la LOMQE. I pel que fa a la filosofia, l'atemptat més gran que hi ha comès en contra la LOMQE ha estat reduir-ne la presència, eliminar l'obligatorietat de cursar ètica als alumnes d'ESO, deixar-la com a assignatura optativa. Amb la LOMQE, l'ètica ha quedat reduïda a una hora setmanal, i a més ha passat a ser de nou l'alternativa a la religió. Es podria donar el cas que un alumne acabés la Secundària sense haver cursat cap assignatura de filosofia. I a Batxillerat, la LOMQE suprimeix l'obligatorietat de la Història de la Filosofia de 2n, encara que a la nostra comunitat hem tingut la sort que la Conselleria d'Educació ha establert que sigui obligatòria per als alumnes d'Humanitats i Ciències Socials.